

Fazekas Mihály

Fazekas Mihály neve általában főművét, a *Lúdas Matyit* idézi fel az olvasók tudatában. Kétségtelen, hogy ezzel a nevezetes elbeszélő költeménnyel írta be nevét irodalomtörténetünkbe, és ez az a műve, amelyet az iskolába járt emberek ismerni szoktak. De Fazekas Mihály valójában több, mint a *Lúdas Matyi* költője. Annak a Debrecenben kivirágzó irodalmi kultúrának, amely a felvilágosodásból vezetett a romantika felé, Csokonai után ő a legjelentékenyebb alakja, és még a hazai tudománytörténetet sem lehet úgy elmondani, hogy kimaradjon belőle Fazekas Mihály, a botanika tudósa, a hazai növénytan tudományának egyik fontos előfutára. De ha történetesen nem ő írja a *Lúdas Matyit*, és Diószegi Sámuellel nem ő írja meg a *Füvészkönyvet*, nem nagyszámú versével mégis fontos alakja volna a XIX. század első negyede hazai költészetének, akit egyben-másban a romantika, majd Petőfi népiessége elindítójának is tekinthetünk.

Nem volt hivatásos költő, a költészetet kulturált emberhez illő passzióknak tartotta. Felnőttélete első felében katona, második felében városi közéletti férfi és természettudós. Ez az élet hatvankét évig tartott: 1766-tól 1828-ig. Ősei vagyontalan katona-nemesek voltak, de a közvetlen elődök már debreceni iparos-polgárok. Apja gyógykovács volt, tehát félig iparos, félig fogorvos. Ő maga a híres debreceni Kollégium növendéke. Ámbár irodalom iránt is, természettudomány iránt is korán kezd érdeklődni, mégsem jó tanuló. Hamar izgatni kezdi a kalandos katonaélet. Tizenhat éves fővel felcsap huszárnak.

Nem volt nemesúr, hogy azonnal tiszt legyen belőle. Előbb közlegény, azután sokáig altiszt. De hétévi szolgálat után hadnagy, azután főhadnagy. Végigjárja a Habsburgok háborúinak csataterreit, az egyik ujját is elveszti egy ütközetben. Az első években lelkesedik ezért a kalandos életért, és formás csatadalokat is ír. De mennél magasabb a rangja, annál tisztábban lát. Meggyűlöli a háborúzást, szinte pacifista lesz. A francia forradalom seregei ellen harcolva már egyre inkább az ellenfelekkel érez együtt. A császárhű lovastisztból republikánus felvilágosodott lesz. Világképe egyre tágabb. Közben két borúsán végződő szerelem keseríti az életét. Romániában táborozván beleszeret egy moldvai parasztlányba, Ruzsándába. A boldogan induló szerelmet szétzilálja a történelem: a katonákat áthelyezik, búcsúzni kell mindörökre Ruzsándától. Azután Franciaországban éri el a nagy szerelem: Ámeli. Ez sem tart sokáig, menni kell tovább. Ettől az emléktől azonban sohase szabadul. Állítólag Ámeli emléke tartja vissza a nősüléstől. Élete keserű agglégénységben telik majd el. De Ruzsánda, majd Ámeli emléke finom hangú szerelmes költővé teszi. Nincs meg benne Csokonai csapongó színessége, érzelemgazdagsága, de szerelmi bánata komorabb, mélyebb.

A kilencvenes években, kellő szolgálati év után, leszerel, és nyugdíjas főhadnagyként érkezik vissza Debrecenbe, ahol összebarátkozik Földi Jánossal és Csokonaival. Ez a kör ösztönzi benne a költőt. Világlátottabb volt, mint barátai, és sokat tanult azoknak nagyobb műveltségéből. Legtöbb verse a hazaköltözés és Csokonai halála közti esztendőkre esik. Akárcsak barátai, ő is mesterien tud verselni. Őt

is megihleti a költészet rokokó könnyedsége, de barátainál is több köze van a nép szegény rétegeihez. Katonaként együtt élt a parasztlegényekkel, ismeri gondolataikat. Verseiben a hangvétel is egyre népiesebb. Egyes népdal formájú költeménye már a romantika népdalutánzataira, Kisfaludy Károlyra és Czuczorra emlékeztet, néhány évtizeddel őelőttük. De még antik formájú verseiben is a nép élete tűnik fel újra, hangvétele pedig olyan demokratikus, ami már a reformkorra emlékeztet. Ezekben az években írja meg első fogalmazásban a *Lúdas Matyit*. Sajátosan ironikus hangot ad ennek a humoros történetnek, hogy a népi anekdotaszerűen feldolgozott történet a klasszikus eposzok hexameterében szólal meg. De ezekben a hexameterekben erőltetés nélkül gördülnek a népi fordulatok.

Lúdas Matyi harca Döbrögi úr ellen a jobbágy-nemesi küzdelem humoros-szatirikus képlete: a parasztlegény megigazulása a gögösen ostoba földesúrral szemben. De azért Lúdas Matyi polgár módon elképzelt népi hős: magányos, leleményes harcos, aki egyedül veszi fel a küzdelmet az igazságtalansággal, és furfanggal győz. Döbrögi úr pedig úgy megijed, hogy végül megjavul. Ne essünk tévedésbe: a *Lúdas Matyi* nem forradalmi mű, a forradalmi remények lehanyatlása után keletkezett. De olyan demokratikus mű, amely előlegezte a következő évtizedek éledő reménységeit. Fazekas is tisztában volt irodalmi jelentőségével, többször is átdolgozta. Végző formájában 1817-ben jelent meg. Tökéletes szerkesztésével, szemléletes jellemzéseivel, mulatságos cselekményvezetésével, gördülő verssoraival és jóízű nyelvvel valóban elbeszélő

költészetünk egyik múlhatatlan és mindig frissen maradó klasszikusa.

Fazekas azonban a természetrajz tudósa volt. Saját kis birtokán - amelyet okos gazdálkodással egyre nagyobbított - kísérletezte ki az okszerű gazdálkodást, ott figyelte a növények természetét. És sógorával, a kitűnő botanikussal, Diószegi Sámuellel együtt írta a *Magyar füvészkönyvet*, amely megjelenésétől kezdve polgárjogot szerzett Magyarországon Linné növénytani rendszerének. Ez a könyv teremtett rendet a növénynevek hazai zűrzavarában. És ha közönségsikere alig-alig volt, mivel a maradi gazdák idegenkedtek attól, hogy "könyvből vessenek-arassanak", gyanúsnak tartották a tudományosan megalapozott mezőgazdálkodást, a szakkörök előtt azonnal nagy tekintélyű lett a könyv, még a Helytartótanács is dicsérő okirattal tüntette ki. Fazekas pedig tovább munkálkodott a növénytan tudományának népszerűsítésében. Ő tervezte és készítette elő a később oly nagy hírű debreceni Füvészkertet, amelynek megnyitását azonban már nem érthette meg.

S mindezek mellett tevékeny közéleti ember volt mindhalálig. Értett az okos gazdálkodáshoz. Így hamarosan ő lett a Kollégium gazdasági vezetője, majd később Debrecen város főpénztárnoka. Közismert volt puritán becsületessége, a város is rábízta a pénzét. Később ő szervezte meg a debreceni ún. "polgárkatonaság"-ot, ez városi rendfenntartó alakulat, mai szóval rendőrség volt, melynek ő lett a kapitánya.

Magányosságában mindenre ráért. Későbbi éveiben verset alig-alig írt, de vitairatokkal szólt bele az irodalom ügyeibe. *Debrecen védelme* című cikkével összevitázott Kazinczyval, mivel az Csokonaira emlékezve megvetően szólt a debreceni lokálpatrióta gőgről. Ez volt az a nevezetes Árkádia-pör, amely igen indulatos hangon folyt Kazinczy köre és a debreceniek között. Volt azután Fazekasnak egy egész cikksorozata, a *Dorottya-levelek*, amelyekben könnyed, tréfás hangon fejt ki esztétikai nézeteit, hitet téve a felvilágosodás racionalizmusa mellett.

Népiesség, demokratizmus, racionalizmus - ezek a jellemző sajátosságai Fazekas mondanivalóinak, amelyeket jóízű nyelven, hol a népdalhoz közelítő, hol klasszicizáló formákban is népi nyelven fejez ki. Fontos előzménye tehát a romantika demokratikus népiességének, amely Petőfit készítette elő.

A *Lúdas Matyival* pedig úgy vagyunk, hogy ha Fazekas nem írja meg a *Lúdas Matyit*, többi műveivel akkor is összekötő, fontos láncszem a debreceni felvilágosodás és a reformkor romantikája között, de közben a *Lúdas Matyi* jelentékenyebb, mint életművének többi része együtt, és egymagában is alkalmas, hogy költője nevét fenntartsa irodalmi halhatatlanjaink között.

[Hegedűs Géza:](#)

[A magyar irodalom arcképcsarnoka](#)